

A Dallas politikai gazdaságtana

Minden történelmi korszakban a hatalom valamilyen módon szeretné orientálni állampolgárait, felvilágosítani őket döntéseiről és ezek irányáról. Ez nem csak a törvények elvont propagálását jelenti, sőt elsősorban nem azt. Hiszen ezek inkább csak a jogilag művelt közönségnek szólnak, márpedig a hatalom mindenkit irányítani kíván. Így tehát a hatékony vezetéshez meg kell találnia azokat a csatornákat, médiákat amelyekkel a középosztálynak vagy az alsó középosztálynak világossá teszi célkitűzéseit. Az ókorban ez az eszköz a színház illetve a cirkusz volt, a középkorban ilyen ez a prédikáció, a XIX. században az újságokban megjelenő folytatásos regények, később a rádiójátékok illetve a karrierfilmek, manapság pedig a tévés sorozatok.

Ezek a formák nem a komoly politikai mondanivaló elbagatellizálását célozzák, nem arról van szó, hogy manipulálják a közönséget - vagy legalábbis nem jobban, mint a tudományos folyóiratok egyes cikkei - hanem arról, hogy más formában közlik a fejlődés várható irányát. Természetesen ezt a formát is lehet jól és rosszul művelni, nem eleve eldöntött a formával a tartalom. Gondoljunk csak Pázmány Péter prédikációira vagy Orson Welles hangjátékára. Ilyen szempontból a magas és alacsony kultúra szétválasztása voltaképpen a magasan kultúráltak kultúrátlanságát fejezi ki. Emiatt érdemes már esztétikai szempontból is elemezni a sorozatokat, ami azonban túlvezetne e cikk keretein. Külön elemzésre méltó, hogy nálunk miért nem történt ez meg. Mi azonban nem erre vállalkozunk, hanem a tartalom felől próbáljuk közelíteni a sorozatokat. Hiszen ha ebben a formában is a hatalmi irányításról van szó, akkor a fordított út is járható - az adott korszak világpolitikáját megérthetjük a sorozatból is.

Ez csak első látásra tűnik meglehetősen meghökkentőnek, gondoljunk azonban arra, hogy az ókori görög gondolkodók milyen gyakran nyúltak elemzéseikben a mítoszhoz vagy a drámához, sőt egész filozófiák épültek ezekre vagy ezek tagadására. Ez a tartalom felőli közelítés azonban megköveteli, hogy ne általában a sorozatokat elemezzük, hanem mindegyiket külön-külön arra való tekintettel, hogy mi a sorozat társadalomelméleti mondanivalója, milyen rétegeket céloz meg és milyen magatartást sugall nekik. Arra itt nincs mód, hogy ezt most megtegyük,

ehelyett csak egy sorozat elemzésére vállalkozunk, arra, amelyik már jó pár éve meghatározza a televíziózási szokásokat nemcsak nálunk, hanem az Egyesült Államokban is, a Dallasra. De ilyen módszerrel lehetne elemezni például a Vészhelyzetet is.

Ismert, hogy a 80-as években az USA szinte minden állampolgára tapadt a képernyőre a Dallas ideje alatt és egyetlen más sorozat sem tudta azóta megközelíteni a sikerét. Így a Dallast a legkiválóbb kordokumentumnak is tekinthetjük, aminek elemzése már csak amiatt is érdekes, mert a történelem vége tétel értelmében nálunk most tart a Dallas üzenetének kódolása. Azt a korszakot tehát, amit a Dallas fémjelez, társadalomelméleti szempontból neokonzervatív forradalomnak szokták nevezni és mi ennek jellegzetességeit kívánjuk feltárni a sorozaton keresztül. Arra nincs most lehetőségünk, hogy a Dallas minden egyes részletét vizsgáljuk, csak a főbb motívumokra szorítkozunk.

1. Az olaj és a tőke-munka viszony

Mindenekelőtt politikai gazdaságtani szempontból a legfontosabb elem az olaj szerepe. Ezt nem tekinthetjük véletlennek, hiszen az olaj egy egész történelmi korszak meghatározó ágazata, a 30-as évektől kezdődően a biztonság- és gazdaságpolitikai kérdések nagy része az olajtermeléshez és felhasználáshoz kötődik. Ezt a korszakot nevezhetjük a jóléti állam korszakának is, bár az olaj egy kicsivel hosszabb időszakot fog át, hiszen a 30-as évek még nem tekinthetők jóléti államnak. A Dallas korszaka azonban éppen ennek a jóléti államnak a vége, az olajszakma tüdőklése és bukása. (Emlékezzünk csak, a Barnes-Ewing vizsály eredete a II. világháború előtti időkhig nyúlik vissza, mint ahogy szinte minden fontosabb titok erre a korszakra datálódik.)

Mi a fő jellemzője az olajkorszaknak, illetve a jóléti államnak? Ebben az időszakban úgy tűnik megoldódik a munkás-tőkés probléma egy sajátos korporációs rendszerben. A munkások érdekeit a szakszervezetek képviselik, a tőkések pedig szintén megtalálják érdekeik kifejezésének megfelelő formáját. Európában ez a munkaadói oldal az érdekegyeztetési mechanizmusban, míg az USA-ban ez a sajátos lobby-rendszer, ami szintén megjelent a sorozatban és persze ne feledkezzünk el az olajvállalkozók klubjáról és báljáról. A munkás-tőkés viszony feloldása tehát nem azt jelenti, hogy a munkások megszüntetnék

munkás létüket, ahogyan az a klasszikus marxizmusban megjelent, de nem is azt, hogy mindenki váljon tőkessé, ahogyan azt a neokonzervatív forradalom szeretné. A megoldás itt az osztálybéke koncepcióban jelenik meg.

Ezt kiválóan illusztrálta Dendrich szerepeltetése, aki bár megtalálja a földgázmezőt (megérezte az orra - az olajat) mégis eltűnik a sorozatból, nem lesz része az olajvállalkozóknak - bár a vagyona alapján lehetne. Ez egyrészt Cliff Barnes "gonoszságának" köszönhető, aki persze öntudatlanul gonosz és semmizik ki társát, másrészt azonban Dendrich kultúrátlanságának is, hiszen semmibe veszi a geodéziai jelentéseket, nem is akarja elsajátítani a tőke működtetésének szakmáját. Ennek persze konfliktus a következménye, hiszen nem is értheti meg Cliff Barnes munkájának értelmét, emiatt állandóan lázad ellene. Ugyanez a motívum alkotja a Barnes-Ewing viszály kezdetét is. Tintás megtalálta az olajat, az öreg Jock azonban olyan szerződést kötött vele, aminek eredményeképpen a Ewingoké lett a vagyon. Azaz itt is az öreg Barnes csak Jock gonoszságát látja anélkül, hogy megértené a jog jelentőségét. Fiára ugyanez már nem mondható el - és ettől lesz olajvállalkozó. Ebből azonban nem következik, hogy a Ewingok ne lennének tisztességtelenek - de erről majd később. Ez pedig ugyanaz a helyzet, mint egyrészt nálunk az állandósuló szakszervezeti támadások a reform ellen a Kádár-korszak egészében, illetve a szovjet mentalitás az USA termelési kultúrájával szemben.

Mindezek azt mutatják, hogy a jóléti államban hiányzik vagy legalábbis nagyon szűkre szabott a mobilitás lehetősége, hiányoznak azok a társadalmi oktatási mechanizmusok, amelyek éppen a munkásosztály megszüntetését céloznák. Ennek nem mond ellent a felsőoktatás tömegesedése a II. világháborút követő korszakban, hiszen azok, akik akkor tanultak hajtják végre ma a neokonzervatív forradalmat, szüntetik meg a jóléti államot. Akkor a felsőoktatás csak a munkanélküliség elleni küzdelem sajátos formája volt, emiatt lehet ma is 10 évig járni egyetemre Nyugaton. A tömeges megszüntetés olyan mechanizmusaira gondolunk itt, mint például a kisvállalkozás jelszava, ami ha másra nem is, arra megtanítja nálunk is az embereket, hogy megértsék és tudatosan alkalmazzák az adótörvényeket.

Ez a tőkés-munkás viszony feltételezi azt is, hogy a termelés szervezeti formája változatlan marad, azaz fennmarad a gyárrendszer, illetve a gyár logikájának megfelelő hierarchia. Ezzel szemben a munkás - éppen kultúrátlanságánál fogva nem tehet mást csak lázadhat. Ennek a lázadásnak bemutatása a másik olyan elem a sorozatban, amikor megjelenik a munkás. Ez például az olajkút felrobbantása és az ehhez kapcsolódó terrorizmus botrány kipattanása. A rendszeren belül található feszültség tehát állandóan felszínre kerül. Feszültség ez, hiszen a munkás (illetve a beosztott) nem tudhatja, hogy ténylegesen mennyivel járul hozzá az intézmény munkájához és mindig igazságtalannak érzi az így kapott bért és elismerést. (Nagyon jellemző, hogy a 80-as évek Amerikájának karrierfilmjei arról szólnak, hogy a beosztott hogyan kerül a főnök fölé a szaktudásában.)

Ezt az állandó lázadási hajlamot valahogyan kezelni kell és ennek csak egyik - és igen korlátozott - lehetősége az erőszak, ahogy ez kiderül a Ewingok magatartásából az olajkutat felrobbantó munkás ügyében. A másik lehetőség a munkásság kifizetése, mintegy megvásárolják ezt a lázadási hajlamot. Ez történik a terrorista botrány kapcsán, hiszen Jeremy Wendell nem csak a Ewingokkal szemben használta fel az információt, hanem önmagát is védte a nekik felajánlott állásajánlattal.

Ez a "kifizetés" azonban nem csak ilyen elszigetelt epizódokra igaz, hanem a sorozat egészére. A Dallas olyan fogyasztási kultúrát közvetít, amelynek lényege, hogy a mindenkit megtart a saját pozíciójában. A nagyobb autó, nagyobb lakás, háztartási gépek stb. azaz az úgynevezett fogyasztói társadalom lényege egyrészt valóban a szabadidő bővülése, másrészt azonban ennek a szabadidőnek nem a munkához kapcsolódó eltöltése. Az autók, gépek fogyasztása nem követeli meg a fogyasztók szellemi gyarapodását, szemben például a számítógéppel, ahol a használat eleve feltételezi a kultúrálódást. A televízió és a rádió csak a tanulás lehetőségét jelenti és nem szükségességét. Illetve ebből a fogyasztásból nem következik a szabadidő értelmes eltöltése. A háziasszonyok nőegyletet szerveznek, jótékonykodnak, amit természetesen a férfiak unnak és fiatalabb hölgyek társaságát keresik. Nem a termelés fogja össze a családot (mint mostanság a papa-mama vegyeskereskedésekben), hanem a fogyasztás. A szabadidő deklaráltnan arra szolgál, hogy a termelésben a hierarchiából keletkező feszültségeket levezesse, hogy elviseljük a főnök packázásait egész héten. Mi

sem jellemzőbb erre, mint hogy a Dallasban vég nélkül isszák a whisky, mert csak így lehet elviselni ezt az állandó kiszolgáltatottságot. Ez egyébként ugyanaz a probléma, mint a Szovjetunióban a vodkafogyasztás vagy nálunk az alkoholizmus és a kábítószerfogyasztás.

Ezt a korszakot véleményünk szerint az olaj fogja össze, ami nem egyszerűen a véletlen műve, hanem az olaj az az erőforrás, amelynek kitermelése és az ehhez kapcsolódó iparágak még a hagyományos gyáripari szerkezetet őrzik, ugyanakkor az erőforrás bősége lehetővé teszi a fent elemzett fogyasztás finanszírozását. A kontraszt kedvéért, a korábbi korszak alapvető energiaforrása a szén volt, amelyik szintén meghatározott gyárszerkezetet követelt meg, de korántsem állt olyan bőségesen rendelkezésre, ebből következően a szegénység is fokozott mértékben jelentkezett.

2. Konkurencia és racionalitás

Anélkül, hogy nagyon elkalandoznánk a tárgytól, annyit érdemes megjegyezni, hogy nem csak ez a hierarchia-logika létezik, hanem olyan is, amikor az alullevők törekvéseit a hatalom mindig beépíti, ezáltal kiküszöbölve a forradalom illetve a lázadás lehetőségét.

Sajátos közgazdasági jelenségként írható le ugyanis, hogy az olajvállalkozó a szűken vett profitmotívum mellett azért vásárol gyakran pl. földet, olajipari tőkét, részvényeket vagy ügynököket, hogy zsaroljon, sakkban tartson, a kívánt magatartásra kényszerítsen, vagy éppen tönkretegyen üzlettársakat, ellenfeleket. A sorozatban végighúzódó Ewing-Barnes viszály, vagy az újabb kelet harc a főszereplők és a Westar között nem a piaci pozíciókért való verseny kifejeződése, hanem arra áldoznak pénzt, tőkét, hogy az ellenfelet magát győzzék le, semmisítsék meg, vagy jobbik esetben rontsák a pozícióját. Köztes eset, amikor közvetlen anyagi előnyhöz a partner becsapása, félrevezetése révén kívánnak jutni.

Ez nem a jóléti állam tisztességes versenye! Nem is egyszerűen a klasszikus kapitalizmus mindenki mindenkinek a farkasa szellemében megvalósuló szabadverseny jelenkori folytatása, bár van ilyen vonatkozása is. Ez valójában a jelenkorban a földért, a földtulajdonért, a földtulajdon megtartásáért

való harc - tőkés viszonyok között. A föld létéért, a földbirtok fenntartásáért folyó élethalálharc kényszeríti ki egyes törvények és íratlan erkölcsi szabályok folytonos megsértését az adott körülmények között. A cél a földtulajdon fenyegetettségének az elhárítása, visszaszorítása. Ebben a vonatkozásban az írott és íratlan szabályok megsértése nem mindig szükségképpen bűn, hanem büntetés is - az igazságszolgáltatás külön intézményrendszere nélkül. A tőke eszközeit használják fel a föld védelmére!

A földtulajdon lényege ugyanis az adott területen élők fennmaradása, létük egészségének újratermelése, illetve ezen újratermelés feltételeinek biztosítása. A földbirtokos, a király nem csak a középkorban volt felelős alattvalói boldogságának biztosításáért. Az újkor története is értelmezhető oly módon, hogy a földbirtokosok a kapitalizmust éppen az újratermelés biztosítása érdekében engedélyezik. A közgazdaságtan születése nagyon jól példázza ezt, hiszen Smith amikor leírja a láthatatlan kéz elvét, akkor ezt nem a tőkésék számára írja, nem apologetika ez, akkor nem is lenne tudományos súlya az állításnak, hanem a fennálló arisztokráciát szólítja fel arra, hogy mondjon le jogai egy részéről - hatalma fenntartása érdekében. A példa, amire Smith hivatkozik 1776-ban, világos. Az Egyesült Államok arisztokrácia nélkül is képes fennmaradni és ez riasztó példa lehet az angol földbirtokosokra nézve. Ez azonban nem azt jelenti, hogy az Újvilágban ne létezne földtulajdon (ezt legfeljebb a francia forradalmárok gondolják így) csak azt, hogy más szerkezetben működtek.

Azt, hogy az USA-ban mennyire fontos az államért való felelősség, ami a földtulajdon lényege, mi sem bizonyítja jobban, mint az elnöki intézmény körül kialakuló szinte személyi kultusz - bár egy intézmény körül kialakuló kultusz fogalma már önmagában ellentmondás, egy olyan ellentmondás, amely az USA politikai rendszerének belső problémáit jelzi. Minden amerikai leghőbb vágya, hogy kezet fogjon az elnökkel, személyesen is eggyé váljon az amerikai államisággal. Ezt fejezi ki az amerikai alkotmány is, amikor kimondja: mindenkinek joga van a boldogság kereséséhez és ezt biztosítani kell az alkotmánynak, mindenkire nézve külön-külön is. Hannah Arendt elemzéséből az is világos, hogy ez pozitív jog: csak azt szabad, amit az alkotmány illetve a törvények tételesen állítanak. Az alkotmány lényege tehát a szabadság pozitív integrálása, ami egyébként szöges ellentéte a *lasser faire* elvének.

A földtulajdon ilyen felfogása nem valamiféle misztikumból származik, hanem az USA politikai rendszerének sajátos szerkezetéből, Észak és Dél ellentétéből. A hazai szakirodalom jőideig csak Észak felsőbbrendűségét vette észre, hiszen ezzel lehetett bizonyítani, hogy az USA a kapitalizmus országa és Dél funkciójáról teljesen elfeledkezett. Pedig az amerikai konzervatív történészek már régen felfedezték, hogy Délen az európai feudális hagyomány éled újra - arisztokrácia és ehhez tartozó jogrend nélkül. Ez a paternalista gazdálkodás olyan földbirtokost feltételez, aki felelősséget érez a földön élőkért és akinek minden lépését ez hatja át. Ezt a tételt nagyon szépen illusztrálta az *Elfújta a szél*, hiszen a film végkicsengése a föld fontosságának megértése volt.

Ugyanakkor ez a déli paternalizmus mégiscsak az európai feudalizmusból nőtt ki, annak nem csak pozitív, hanem negatív hagyományait is megőrizve. Ez pedig feltételezte, hogy az alattvalóról saját akarata ellenére is lehet és kell gondoskodni. Azaz a gondoskodás nem feltételezi az alattvaló szellemi egyenrangúságát vagy legalábbis a szellemi felemelés mozzanatát. Emiatt fért meg békésen egymás mellett a rabszolgaság és a gondoskodás Délen és a rabszolgapfelszabadítás emiatt is indult el Északról. (Ez egyébként ugyanaz a probléma, ami miatt nálunk nosztalgia van a Kádár-rendszer iránt.) Észak ezt az elemet szeretné megszüntetni, de ezzel felmerül a veszélye a gondoskodás megszüntetésének is, ami az instabilitást, az USA közvetlen veszélyeztetését jelenti. Ez az ellentmondás az, ami végigkíséri az amerikai, és ennek következtében a világtörténelmet is. A Dallas arról is szól tehát, hogy milyen sajátos munkamegosztás és konfliktusos harmónia van az USA-ban Észak és Dél között. Észak összességében inkább a dinamizmust, az újat, az ipar újdonságait, a demokratikus igazságot képviselte, Dél így az alapvető stabilizáló szerepet tölti be a II. világháború után, mintegy jóvátéve a múlt századig tartó rabszolgaság szegényét.

Az olajágazat tehát két módon tölt be stabilizáló szerepet: a termékével, működése tartalmával, amennyiben az olaj széleskörű társadalmi jólét kiterjesztésének és fenntartásának a meghatározó forrása az adott korban, és működési módjával, üzletmenete formájával, amennyiben dinamikusan stabilizálja a földmagántulajdon és ezáltal a nyugati (amerikai) szabadságesszme

folyamatos érvényrejutását, fennmaradását. Elnyomja az uralkodó eszmét fenyegető veszélyek hordozóit.

A Dallas nem a jóléti államról szól, hanem a jóléti állam modelljének a neokonzervatív fordulat (és így egyben a világméretű rendszerváltás) modelljébe való átfordulásáról. Azt mutatja be, hogy hogyan stabilizálja, katalizálja az amerikai olajágazat ezt a folyamatot, és természetesen azt, hogy ezt a stabilizáló funkciót éppen jellegzetesen az olajszakma tölti be - a maga szükségképpen korlátolt és ideiglenes módjában. A jóléti állam uralkodó ágazata az olajágazat, a neokonzervatív fordulaté természetesen nem az, hanem a számítástechnika és az űrtechnika, de ez a sok éves un. szappanopera arról is szól, ami a két gazdaságtörténeti korszakban mégis közös, folytonos.

Így nem véletlen, hogy ez a hosszú sorozat nem pl. a számítástechnika, a szórakoztató elektronika, vagy éppen az autóipar területén működők életéről szól, és ugyanígy nem véletlen, hogy nem a mezőgazdaság a fő szereplő, bár alárendelten a farm, éppen sajátos szerepe miatt, és a család folytonosságát reprezentáló Southfork Ranch mégis végig jelen van.

A család ugyanis a földtulajdon tényleges intézménye a Dallasban is, hiszen ez az egyetlen olyan erő, amelyik az összetartást képviseli a széthúzással szemben, a stabilitás végső biztosítója. A Dallas korszaka azonban nem a 30-as éveké. A család és vállalat szétválása elkezdődik és ez a jóléti állam szerkezetének felbomlását is mutatja. Nem az olajtársaság tartja össze a családot, bármennyire is szeretné ezt Jockey, hanem az üzlet csak anyagi forrása a család fennmaradásának - ez Jockey és Ellie konfliktusának lényege. Az öreg Jock még közvetlenül Ford mentalitását képviselte és halála már előrevetítette az olajtársaság pusztulását is. (Nagyon jellemző, hogy a sorozat készítői soha nem próbálták pótolni Jockot, szemben Ellivel, amikor a színésznő időleges kiesésekor azonnal újról gondoskodtak.)

Ez a felbomlás persze nem egyoldalúan a gyár leértékelődését illetve felbomlását jelenti, hanem a földtulajdon intézményének átalakulását is. A családban ugyanis a stabilitás nem a családtagok eszmei, hanem érzelmi közösségén alapul, márpedig ez a közösségiség ellentmondhat és a jóléti

államban ellent is mond a racionalitásnak. Jockey és Bobby, Samantha és Jockey, Pamela és Cliff konfliktusai ezen alapulnak: egyrészt a hatalomért folytatott harc szétvetné a családot, másrészt azt mégis össze kell tartani, amit nem lehet ideológiai alapon. Semmiféle eszközzel nem bizonyítható Jockey számára, hogy neki szükséges az együttműködés Bobbyval, számára a testvére végülis nyűg - és ez persze fordítva is igaz. Ami összetartja őket, az kizárólag Ellie és a család szentsége. Emiatt a föld feletti uralom, a stabilitás biztosítása irracionális elem marad a jóléti állam korszakában végig. Ez egyébként szükségszerű és a II. világháború utáni egész korszakból megérthető, hiszen az atomfegyver időszakában azért kellett fegyverkezni, hogy a béke fennmaradjon - és ez ép ésszel nem volt felfogható. A hidegháborút követő korszakban tehát átalakul a földtulajdon szerkezete, a család szerepét az ideológia, illetve annak anyagi formája veszi át. Mindez azzal jár, hogy a család leértékelődik a stabilitás tekintetében, illetve ismét összhangba kerül a racionalitás az érzelmekkel és az erkölccsel. Ez pedig nem a tőke, hanem a föld racionalitása, a közösségiség eszméjének megfogalmazása és alkalmazása. A mezőgazdaság, az ültetvény nem lehet úgy főszereplő, mint az Elfújta a szél idején, hiszen a közösségiség gazdasági formája nem egyszerűen a család.

Nem beszélhetünk részletesen arról, amiről a sorozat nem szól, az amerikai Kelet és Nyugat viszonyáról, és az USA világban betöltött szerepéről. Szintén apró morzsa a terrorista epizód, ahol mégis megjelenik a szabadság és zsarnokság konfliktusa az olajágazaton belül. A CIA mégis a Ewing társaság mellé áll. A Westar a monopolista érdekein keresztül a független olajvállalkozás létét, tehát a szabadságot fenyegeti.

A Dallas története mégis egy korlátozott lehetőségekről szóló, nagyon is részleges igazságokat tartalmazó, mégiscsak tisztességtelen történet. Nem igaz, hogy a kisebb bűnök örökre megbocsáthatók, ha nagyobbak elkerülése érdekében követik el azokat. Nincs mindig tőkére szükség ahhoz, hogy a földet meg lehessen védeni. A tőke és a földtulajdon összenövése, összefonódása a neokonzervatív fordulatnak azt a jellegzetességét fejezi ki, hogy nem beszélhetett nyíltan arról az irányítási rendszerről, amelynek a megvalósítására a gyakorlatban már áttért. Nem a tőke uralkodik a föld fölött, hanem a föld a tőke fölött. De ez az a világ, amiről a Dallas nem szól.

3. Ki az erkölcsös: Jockey vagy Bobby?

Mindezek után felmerül a kérdés, ha a tőkés racionalitás a jóléti állam időszakában végülis a földtulajdon stabilitását szolgálja, akkor tekinthető-e erkölcstelennek Jockey? Hiszen minden lépése arra irányul, hogy nyerjen a Ewing olajtársaság, ezáltal a legkiválóbb emelkedjen ki és a kiválóságra való törekvés mégiscsak erény. Ha viszont ez így van, akkor mi a funkciója Bobbynak, a látszólag erkölcsös fivérnek? Egyáltalán milyen erkölcsöt képvisel Bobby?

Nem kétséges, hogy Jockey zsarolásai, az embereken való keresztültaposása erkölcstelen, mégis ez szükségszerű része a szerkezetváltás stabilitásának. A kapitalizmus körülményei között ugyanis nem lehet más módon fenntartani a stabilitást csak a bűnön keresztül. A földtulajdon védelme, a nemzet fennmaradása megköveteli az ágazatok állandó átrendeződését, illetve a gazdasági elitek folyamatos cseréjét. Ez azonban a tulajdoni szerkezet állandó átrendeződésével is jár. Azok, akik ma jól működtetik vállalkozásaikat, holnap nem biztos, hogy így fogják tenni, le kell őket cserélni és általában nincs idő megvárni, amíg annyira elszegényednek, hogy harmonikusan megtörténik a szerkezetváltás. A világgazdasági versenyben való helytállás vagy a közvetlen katonai veszély miatt alkalmanként azonnal és erőszakosan le kell cserélni az elitet. A jogrend és az uralkodó ideológia persze mindig a magántulajdoni szerkezet stabilitása mellett van, azaz ezt az átrendeződést csak ezen elv csorbításával lehet keresztülvinni. Ez pedig a bűn problémája.

Ez az átrendeződés nyilvánvaló a forradalmak idején, ekkor azonban a jogrend egésze válik kérdésessé és a bűn átcsap erénybe, mint nálunk akár 1848-ban, akár az államosítás idején. Olyan országokban azonban, ahol nem vagy csak ritkán voltak forradalmak, ott mindig közvetlenül a bűnözésen keresztül játszódott le a szerkezetváltás. Az eredeti tőkefelhalmozás korszaka, a bekerítések szintén ennek a bűnözésnek az illusztrációi és Marx elemzéséhez csak annyit tehetünk hozzá, hogy ezt nem csak a nemesek kapzsisága okozta, hanem a király szemhunyása is ezen kapzsiság fölött. A modern korban a feketegazdaság állhat itt példának, annak is egyik legjellemzőbb vonása, az illegális szoftverkereskedelem. Nyilvánvaló, hogy ennek célja a számítástechnikán belül az egyes pozíciók átrendeződése. Emiatt a magyar kormány számára nem is annyira kellemetlen ez a kereskedelem.

Az az állításunk tehát, hogy a kapitalizmus időszakában a bűn az egyik eszköze a szerkezetváltásnak, azaz a bűn központilag van megszervezve. Ez öltheti a maffia és a politika közvetlen összefonódását, de lehet csak olyan kiskapuk hagyása a jogrendszerben, amelyek terelik a tőkét a kívánatos irányba. A magántulajdon szabadságát az állam megsérti, hogy létét fenn tudja tartani. Ilymódon állam és szabadság állandóan ellentmondásba kerül egymással. Ennek elméleti feloldása vagy az állam tagadása vagy a szabadság elvetése - a vulgáris felfogás szerint. A tényleges fejlődés azonban az újfajta szabadságfelfogás felé mutat, ami állam és magántulajdon egységbe hozását jelenti. Ez a szintézis a szabadság felismert szükségszerűség tétel alapján foglalható össze és egy olyan állami szerkezetet takar, amelyben a szerkezetváltáshoz nem szükséges a lopás, mert a volt tulajdonosok felismerik, hogy le kell mondaniuk a tulajdonról éppen fennmaradásuk érdekében. Ez azonban már a szocializmus korszaka. Mindaddig azonban megmarad a bűn szerepe a gazdaságirányításban.

Ettől persze még Jockey bűnös és erkölcstelen, csak éppen ez az erkölcstelenség is központilag irányított éppen úgy, ahogy a terrorista epizódban felhasználja a CIA-t, vagy az őt, de a büntetés is állami akarat, hiszen végülis az Igazságügyminisztérium veszi el a Ewing nevet. Persze ez a büntetés szükségképpen képmutatás is.

Ha viszont helyes az elemzésünk, akkor mi a szerepe Bobbynak? Semmi esetre sem képviselheti a szocializmus erkölcsét, mert ő is használja Jockey erkölcstelenségét, melléáll, ha a család egységét veszélyezteti valami. Nem az erkölcstelenség alapját kívánja megszüntetni, hanem helyette a szemeit forgatja - amikor azt már elkövették. Azaz Bobby funkciója Jockey tetteinek leplezése, a képmutatás - és ettől lesz sokkal erkölcstelenebb, mint fivére. Ezt az is nagyon jól illusztrálja, hogy amikor Bobby a fél vállalat élére kerül, akkor ő is ugyanolyan erkölcstelenné válik, mint bátyja. A képmutatás szerves része tehát a jóléti állam felbomlásának, mert nem egyszerűen a szerkezetváltást kell végrehajtani, hanem mindezt nem szabad a szocializmus ideológiájával megtenni. A probléma ugyanis az, hogyan lehet túllépni az olaj ideológiáján, azaz a munkásosztályt kiemelni munkás helyzetéből anélkül, hogy ez közvetlenül a szovjet birodalom győzelméhez vezetne. Másképpen megfogalmazva, hogyan

lehet a föld és a tőketulajdont elválasztani egymástól anélkül, hogy ez a marxista filozófia explicit felvállalását jelentené. Ehhez kell az olajágazat ideológiáját felhasználni paradox módon éppen az olajágazat hatalmi szerkezetének meghaladásához. El kell leplezni, hogy Jockey mesterkedései végső soron saját hatalmának megszüntetését szolgálják, azt a célt, amiről az egész sorozat szól. Ehhez kell Bobby figurája, ami a valóságos folyamatokban a szociáldemokrata szerepkörnek felel meg. Hiszen nagyon furcsa, hogy az európai államok jó részében a szerkezetváltást szociáldemokrata kormány hajtotta végre, és ahol nem, ott is komoly szerepe volt-van a szociáldemokráciának. Ez a szerep éppen az elleplezésé, olyan illúzió keltése a középosztályban, hogy a szerkezetváltás nem érinti az ő helyzetét, valójában persze éppen alóluk húzzák ki a talajt. Ha azonban nem lenne ez az illúziókeltés, akkor a szerkezetváltásnak meg kell mutatnia igazi arculatát, ami az adott biztonságpolitikai keretek között lehetetlen. Éppen ezért Bobby eltűnése a sorozatból ezt a helyzetet mutatta be, hiszen Jockeynek kellett integrálnia azt, ami csak a szocializmus keretei között integrálható, a szabadság felismert szükségszerűség tételének alkalmazását. Ez azonban a sorozat végét jelentette volna - az olajágazat keretei között, amit nem lehetett felvállalni. Emiatt kellett visszahozni Bobbyt, és nem a tömegnyomás miatt, ez inkább csak a figyelemelterelést szolgálta.

Egyszer az ókori görög filozófust, Arisztipposzt megkérdezték, hogy miért jó, ha valaki filozófiát tanul. Azt válaszolta, hogy azért, hogy ne úgy üljön a színházban az illető, mint kövön a kő. Ha elfogadjuk kiinduló tételünket, hogy ma az ókori színház funkcióját a sorozat tölti be, akkor azt mondhatjuk, hogy emiatt érdemes elemezni a Dallast. És ez azt is jelenti, hogy erről a képmutatásról le lehet rántani a leplet. A helyzet ellentmondása, hogy ezt nem amerikaiak, hanem közép-kelet-európaiak teszik meg, de ez olyan probléma, amely a már tárgyalt biztonságpolitikai szerkezetből következik. Ma napirenden már a marxizmus elmélete és a Nyugat gyakorlatának összeegyeztetése van, ezt azonban csak azok kezdhetik el, akik mindkettőt ismerik. Ezzel pedig egy újabb - remélhetőleg nagysikerű - sorozat felé teszünk egy lépést.

Gervai Pál - Trautmann László